

BƯỚC VÀO CON ĐƯỜNG NGHIÊN CỨU

PHÂN LOẠI TÌNH HUỐNG SỰ PHẠM

LÃ VĂN MẾN*

Tình huống sự phạm (THSP) được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm trong thời gian gần đây. Một khía cạnh được nhiều người bàn đến nhưng chưa giải quyết thoả đáng, đó là vấn đề phân loại THSP.

Đã có nhiều quan niệm khác nhau về việc phân loại THSP. Mỗi quan niệm lại dựa trên những cơ sở khác nhau. Cơ sở phân loại thường được dựa vào là những biểu hiện bên ngoài của THSP. Chẳng hạn, dựa vào không gian diễn ra THSP mà phân loại thành THSP trong giờ học và ngoài giờ học; dựa vào thành phần tham gia mà phân chia thành THSP giữa giáo viên với học sinh, giữa học sinh với học sinh, giữa các nhà quản lý giáo dục với học sinh; dựa vào THSP xảy ra trong giáo dục hay dạy học mà phân chia thành THSP trong dạy học và trong giáo dục... Phân loại như vậy giúp cho việc nhận thức những dấu hiệu bên ngoài của THSP và phản ánh sự phong phú, đa dạng của chúng. Tuy nhiên, sự phân loại như vậy thường không bao quát được hết THSP, khó phân biệt được với những tình huống khác và không định hướng được cách thức giải quyết chúng.

Tình huống thường xuyên xảy ra với những mức độ khác nhau trong mọi

quá trình hoạt động của con người. Tính có vấn đề (mâu thuẫn) là đặc trưng của tình huống. Loại mâu thuẫn nào làm nảy sinh tình huống sẽ xác định được tình huống đó thuộc lĩnh vực nào. THSP luôn chứa đựng mâu thuẫn của quá trình giáo dục (theo nghĩa rộng). Đó là mâu thuẫn giữa yêu cầu, nhiệm vụ giáo dục với khả năng đáp ứng của học sinh, giáo viên, của điều kiện phương tiện giáo dục...

THSP phản ánh tương quan không phù hợp giữa ba yếu tố: giáo viên, học sinh và yêu cầu giáo dục. Nếu yêu cầu giáo dục hợp lý, giáo viên và học sinh luôn đáp ứng được, sẽ không xuất hiện THSP. Khi một hoặc một số yếu tố trên có biểu hiện không phù hợp với những yếu tố còn lại, sẽ là nguyên nhân tạo nên THSP. Mức độ không phù hợp càng cao THSP càng gay gắt. Chẳng hạn, yêu cầu học sinh phải lễ phép với giáo viên thì học sinh lại có biểu hiện vô lễ; yêu cầu học sinh phải nói năng có văn hóa thì có học sinh nói tục, chửi bậy... Tương quan không phù hợp giữa ba yếu tố kể trên là cơ sở để phân loại THSP thành 4 nhóm:

I. THSP do học sinh (học sinh

*Cao đẳng Sư phạm Nam Định.

chưa đáp ứng được những yêu cầu, nhiệm vụ dạy học, giáo dục):

1.1. Học sinh chưa đáp ứng được những yêu cầu dạy học về kiến thức, thái độ, kỹ năng (với học tập), thói quen (nề nếp hoạt động học tập).

1.2. Học sinh chưa đáp ứng được yêu cầu giáo dục: Nhận thức chưa đúng, lệch lạc về các phẩm chất đạo đức, ý chí; thái độ chưa đúng, thậm chí lệch lạc với học tập, bạn bè, giáo viên, những người khác, bản thân; hành vi lệch chuẩn.

2. THSP do giáo viên (giáo viên chưa đáp ứng được những yêu cầu dạy học, giáo dục):

2.1. Chưa đáp ứng được yêu cầu dạy học: Kiến thức chưa chuẩn, thậm chí sai; kỹ năng dạy học chưa đạt...; chưa phù hợp về phẩm chất nghề nghiệp (không yêu nghề, bi quan, phẩm chất đạo đức chưa chuẩn mực); hành vi chưa phù hợp, thậm chí trái với nguyên tắc dạy học, quy chế chuyên môn.

2.2. Chưa đáp ứng được yêu cầu giáo dục: Chưa đáp ứng về phẩm chất của nhà giáo dục (tư tưởng chính trị, đạo đức tác phong, thái độ xã hội); chưa đáp ứng về năng lực, kỹ năng giáo dục (nêu yêu cầu, khen thưởng và trách phạt...); chưa đáp ứng về năng lực giao tiếp và tổ chức hoạt động xã hội.

3. THSP do chính yêu cầu giáo dục (yêu cầu giáo dục chưa phù hợp với thực tiễn giáo dục):

3.1. Chưa phù hợp với học sinh: Yêu cầu quá cao trong dạy học (khối lượng và độ khó của kiến thức quá cao so với khả năng lĩnh hội của học sinh... yêu cầu không phân biệt đối tượng), thi

(đánh giá) không phù hợp với nội dung chương trình (thường là quá rộng và cao); quá cao trong giáo dục (yêu cầu lý tưởng hoá...); quá thấp (chủ yếu trong dạy học đối với học sinh khá giỏi...).

3.2. Chưa phù hợp với giáo viên: Đặt chỉ tiêu quá cao so với khả năng phấn đấu của giáo viên và học sinh (chỉ tiêu lên lớp, tốt nghiệp, chỉ tiêu khá giỏi...); yêu cầu quá chung, chưa tính tới đặc điểm chuyên môn; chuẩn mực nghề nghiệp không thống nhất (chuẩn kỹ năng nghề nghiệp...).

3.3. Chưa phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh thực tiễn: Nội dung xa rời với thực tế địa phương; phương tiện dạy học không đáp ứng được yêu cầu (dạy chay...); cơ sở vật chất thiếu thốn; một số yếu tố môi trường không thuận lợi cho công tác dạy học và giáo dục (quan niệm giáo dục của gia đình không phù hợp với giáo dục nhà trường; hoàn cảnh gia đình, dư luận xã hội không thuận lợi...).

4. THSP do nhiều yếu tố:

4.1. THSP do 2 yếu tố: Giáo viên và học sinh; giáo viên và yêu cầu giáo dục; học sinh và yêu cầu giáo dục. Cả hai yếu tố có những biểu hiện chưa phù hợp ở cùng mức độ hay ở những mức độ khác nhau. Ví dụ như những THSP có nguyên nhân từ học sinh (như loại 1.1.) và đồng thời từ giáo viên (như loại 2.1.). Sẽ có nhiều cách kết hợp như vậy tạo nên sự đa dạng về nguyên nhân của các THSP. Việc giải quyết các THSP nhóm này rõ ràng phức tạp hơn 3 nhóm trên.

4.2. THSP do cả 3 yếu tố: Giáo viên, học sinh và yêu cầu giáo dục. Cả

ba yếu tố đồng thời có những biểu hiện không phù hợp với những mức độ khác nhau.

Bốn nhóm THSP do những nguyên nhân khác nhau tạo ra. Mỗi nguyên nhân lại có những biểu hiện đa dạng tạo nên sự phong phú, muôn vẻ của THSP. Mỗi nhóm THSP có hướng giải quyết khác nhau. Tác động tới học sinh nhằm thay đổi chúng cho phù hợp với yêu cầu giáo dục là hướng giải quyết nhóm 1. Hướng giải quyết nhóm 2 lại là tác động tới giáo viên để họ đáp ứng được các yêu cầu giáo dục (thường là giáo viên phải tự giải quyết). Trong THSP của nhóm 3 lại cần thay đổi, điều chỉnh chính yêu cầu giáo dục cho phù hợp với khả năng của giáo viên, học sinh. THSP nhóm 4 đòi hỏi phải có tác động đồng thời tới hai hoặc ba yếu tố. Các tác giả khác thường chỉ hướng vào việc giải quyết THSP thuộc nhóm 1, nghĩa là xác định những tác động tới học sinh để giáo dục chúng. Những biểu hiện bề ngoài đa dạng của các THSP thường không lộ rõ yếu tố nào là nguyên nhân, vì vậy những phân tích theo kinh nghiệm thường quy về nhóm 1. Với quan niệm phân loại THSP như trên thì việc giải quyết các THSP không chỉ là tác động tới học sinh mà còn là

giáo viên, các yêu cầu giáo dục hoặc tác động đồng thời tới các đối tượng đó. Càng nhiều đối tượng cần tác động, tình huống càng phức tạp. Trong thực tế giáo dục, khả năng xuất hiện các THSP không giống nhau, THSP nhóm 1 xuất hiện nhiều hơn cả.

Khi xét tương quan giữa các yếu tố cấu thành THSP mới có thể phân loại được đầy đủ các THSP. Mỗi yếu tố hoặc nhóm yếu tố không phù hợp với các yếu tố còn lại sẽ là nguyên nhân và đồng thời cũng là đối tượng tác động khi giải quyết các THSP. Rõ ràng, việc phân loại như vậy đã có ý nghĩa định hướng cho việc giải quyết THSP và phân biệt rõ với các tình huống khác. Điều này có ý nghĩa quan trọng để người giáo viên giải quyết thành công THSP. ♣

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. T.N. Bôndarépcai, *Sự khéo léo đối xử sư phạm*, NXB Giáo dục, 1969.
2. Bùi Văn Huệ, Nguyễn Trọng Hoàn, Hoàng Thị Xuân Hoà, *Nghệ thuật ứng xử sư phạm*, NXB Đại học Quốc gia, Hà Nội, 2002.
3. Nhiều tác giả, *Sự thông minh trong ứng xử sư phạm*, NXB Thanh niên, 1998.

